

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса

ОСІНСЬКА Ольга Миколаївна

УДК 343. 122 (477)

**ПОТЕРПЛІЙ ЯК СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Приватному вищому навчальному закладі «Університет сучасних знань».

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України,
Теремецький Владислав Іванович,
Тернопільський національний економічний
університет, професор кафедри цивільного
права і процесу.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент,
Пиріг Ігор Володимирович,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, професор кафедри
криміналістики, судової медицини та
психіатрії;

кандидат юридичних наук, доцент,
Ховпун Олексій Сергійович,
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
завідувач кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики

Захист відбудеться 24 грудня 2019 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.896.01 у Харківському науково-дослідному інституті судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса Міністерства юстиції України за адресою: 61177, м. Харків, вул. Золочівська, 8а.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса Міністерства юстиції України за адресою: 61177, м. Харків, вул. Золочівська, 8а.

Автореферат розісланий 21 листопада 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. В. Хоша

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. На даний час реформуються практично усі галузі права. Удосконалення кримінального процесуального законодавства відповідно до Конституції України, вимог міжнародних правових актів і зобов'язань нашої держави перед європейським та світовим співтовариством стало важливим кроком у здійсненні судово-правової реформи.

Вектор зміни судової системи спрямований на побудову такої моделі кримінального процесу, яка б забезпечувала реальний захист законних інтересів осіб, що беруть участь у кримінальному провадженні. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. (далі — КПК України) містить низку новел, раніше невідомих кримінально-процесуальному законодавству України. Правові норми КПК України кардинально реформують стадію досудового розслідування, вдосконалюють процедуру судового контролю, суттєво спрощують процедуру оскарження судових рішень, а також передбачають нові процесуальні повноваження потерпілого в кримінальному провадженні.

Теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження стали праці В. П. Бож'єва, Б. Л. Вашук, О. М. Ерделевського, О. П. Кучинської, Л. М. Лобойка, В. Т. Маляренка, М. М. Михеєнка, В. Т. Нора, М. В. Сенаторова, С. В. Слінька, М. С. Строговича, Л. І. Шаповалової, які досліджували правове положення потерпілого як суб'єкта кримінальних процесуальних правовідносин.

Ю. І. Азаров, Д. П. Письменний, О. Ю. Хабло досліджували питання відшкодування шкоди потерпілому. Особливості процесуального положення потерпілого під час судового розгляду досліджувалися С. В. Давиденко та Л. О. Максимовою. Окремі питання участі потерпілого у судовому провадженні з перегляду судових рішень розглядали у своїх наукових працях І. В. Грицюк, О. Ю. Костюченко, В. І. Теремецький. Аспекти примирення між особою, яка вчинила кримінальне правопорушення та потерпілим досліджували В. В. Дубровін, О. В. Перепадя, А. М. Ященко. Аналізом особливостей укладення угод за участю потерпілого в кримінальному провадженні займалися: І. В. Басиста, Н. В. Нестор, Р. В. Новак, М. Г. Твердохліб. Особливості участі потерпілого у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення вивчали В. О. Гринюк, І. В. Діков, Н. В. Малярчук, С. А. Сорока, І. А. Тітко.

Віддаючи належне значущості наукових досліджень, необхідно визнати, що після прийняття КПК України повного та змістовного аналізу правового положення потерпілого не здійснювалося, тому актуальним залишається проведення ґрунтовного аналізу та нового переосмислення значення і сутності потерпілого, його процесуального статусу як учасника кримінального провадження, а також проблемних питань його участі в особливих порядках кримінального провадження.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що при проведенні судово-правової реформи в Україні та у зв'язку з прийняттям КПК України особливо гостро постають питання створення системи гарантій прав людини з метою своєчасного забезпечення її права на доступ до правосуддя та судового захисту, розширення і зміцнення правового статусу потерпілого, вдосконалення процесуального механізму реалізації ним своїх прав. Тому з'явилася нагальна потреба в комплексному дослідженні та аналізі сутності й значення потерпілого і його участі в кримінальному провадженні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до основних положень Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501; Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015; Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 року № 1393-р; Плану дій щодо реалізації положень Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленого Радою з питань судової реформи 17 березня 2015 року; Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року, Пріоритетних напрямів наукових досліджень Університету сучасних знань на 2017–2022 рр. (протокол Вченої ради Університету сучасних знань від 08 грудня 2016 р. № 3). Тему дисертації затверджено протоколом засідання Вченої ради Університету сучасних знань від 17 червня 2015 року № 5.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексне вивчення проблем участі потерпілого як суб'єкта кримінальних процесуальних правовідносин, визначення та наукове обґрунтування відповідних пропозицій, спрямованих на вдосконалення кримінального процесуального законодавства України і правозастосовної практики з цього питання.

Для досягнення вказаної мети поставлено такі основні завдання:

- визначити концептуальні основи правового положення потерпілого як суб'єкта кримінальних процесуальних правовідносин;
- розкрити зміст процесуального статусу потерпілого в кримінальному судочинстві України;
- узагальнити міжнародні нормативно-правові акти, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та практику Європейського суду з прав людини щодо захисту прав потерпілого;
- з'ясувати особливості правового положення потерпілого як учасника досудового розслідування;

— визначити специфіку участі потерпілого в судовому провадженні у суді першої інстанції;

— виокремити особливості участі потерпілого в стадіях судового провадження з перегляду судових рішень;

— охарактеризувати процесуальний статус потерпілого в кримінальному провадженні на підставі угоди про примирення та угоди про визнання винуватості;

— виокремити особливості процесуального статусу потерпілого в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення.

Об'єкт дослідження — суспільні відносини, що виникають, змінюються та припиняються під час реалізації потерпілим своїх процесуальних прав та виконання обов'язків.

Предмет дослідження — процесуальний порядок участі потерпілого у кримінальному провадженні.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є сукупність загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Їх застосування обумовлене системним підходом, що дає змогу дослідити проблеми в єдності їх соціального змісту та юридичної форми. За допомогою *історико-правового методу* розглянуто концептуальні основи правового положення потерпілого (підрозділ 1.1). Завдяки *логіко-семантичному методу* та *методу сходження від абстрактного до конкретного* поглиблено понятійний апарат (підрозділи 1.1 та 1.2). *Структурно-логічний метод* використано для аналізу основних елементів правового статусу (підрозділ 1.2), з'ясування сутності й особливостей процесуального статусу потерпілого (підрозділ 1.2), дослідження основних проблем реалізації прав та обов'язків потерпілого під час досудового, судового провадження та в стадіях судового провадження з перегляду судових рішень (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3). *Порівняльно-правовий метод* дозволив дослідити особливості захисту прав потерпілого у європейських державах (підрозділ 1.3). *Формально-юридичний метод* та *метод моделювання* використано при розробленні пропозицій щодо внесення законодавчих змін і доповнень до КПК України (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1). Усі зазначені вище та інші методи застосовувалися у взаємозв'язку і взаємозалежності, що забезпечило всебічність, повноту та об'єктивність дисертаційного дослідження, переконливість в істинності отриманих наукових висновків.

Теоретичною основою для виконання дисертації є праці науковців у галузі філософії, логіки, загальної теорії держави і права, кримінального права, кримінального процесу та інших галузевих правових наук, у тому числі зарубіжних вчених.

Нормативно-правовою базою дослідження є Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кримінальний кодекс України, Цивільний кодекс України, чинні нормативно-правові акти та міжнародні правові акти.

Емпіричну основу дисертації становлять результати анкетування 205-ти слідчих органів Національної поліції України й органів прокуратури України; 92-х суддів, які працюють в Київській, Харківській та Сумській областях.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні системних досліджень, в якому з використанням сучасних методів пізнання та з урахуванням нового кримінального процесуального законодавства проведено ґрунтовний аналіз поняття «потерпілий», а також його процесуального статусу як учасника кримінального провадження. Визначено проблемні питання, що пов'язані з реалізацією потерпілим своїх прав, та запропоновано шляхи їх вирішення. У роботі сформульовано низку висновків і пропозицій, спрямованих на вирішення окреслених проблем, пов'язаних з участю потерпілого у кримінальному провадженні, зокрема:

вперше:

— запропоновано на законодавчому рівні чітко визначити потерпілим особу, яка постраждала не тільки від кримінального правопорушення (злочину чи кримінального проступку), а й від іншого суспільно небезпечного діяння, яке вчинене не суб'єктом злочину, а наприклад, неосудною чи обмежено осудною особою;

— наголошено на необхідності надання відповідних повноважень слідчому, прокурору, суду на підставі медичного висновку визнавати особу потерпілою за власною ініціативою, якщо така особа перебуває у довготривалому фізіологічному стані, що унеможлиблює подання нею відповідною заяви, і не має прогнозу на швидке видужання;

— обґрунтовано необхідність закріплення в чинному КПК України обов'язку потерпілого щодо давання показань;

— запропоновано ввести до чинного КПК України поняття «запит потерпілого», що є аналогічним поняттю «адвокатський запит», а також регламентувати порядок подання запиту потерпілого та відповідальність за ненадання інформації на такий запит.

Удосконалено:

— наукові положення щодо видів шкоди, які може зазнати юридична особа як потерпілий від кримінального правопорушення або іншого суспільно небезпечного діяння;

— підхід стосовно надання дискреційних повноважень органу досудового розслідування, прокурору або суду щодо визнання потерпілим одного з близьких родичів або членів сім'ї постраждалого;

— наукові пропозиції щодо введення до чинного КПК України поняття приводів до початку кримінального провадження;

— процедуру повідомлення слідчим керівника органу прокуратури про початок досудового розслідування, зокрема, через обов'язок слідчого невідкладно, але не пізніше 24 годин з моменту внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових

розслідувань повідомляти керівника органу прокуратури про початок досудового розслідування, його підставу та інші відомості шляхом надсилання відповідного рапорту;

— положення щодо встановлення в чинному КПК України обмежень у поданні касаційної скарги потерпілим;

— положення, що закріплюють вимоги до заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.

Набули подальшого розвитку:

— наукові погляди щодо необхідності створення спеціального компенсаційного фонду, через який має відшкодовуватися шкода потерпілим від кримінальних правопорушень;

— наукові висновки щодо важливості віднесення потерпілого до сторони обвинувачення;

— наукові підходи щодо ролі потерпілого під час укладення угоди про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані:

— у науково-дослідній сфері — для проведення подальших наукових досліджень в межах реалізації теми «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин», розробки пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення національного законодавства з питань удосконалення кримінального процесуального статусу потерпілого в кримінальному провадженні (*довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження у науково-дослідну діяльність Науково-дослідного інституту публічного права від 14.03.2019*);

— у правозастосовній сфері — як рекомендації щодо вирішення низки проблемних правових питань, які виникають при розгляді кримінальних справ за участі потерпілих осіб (*акт впровадження у практичну діяльність Печерського районного суду м Києва від 26.04.2019*);

— в освітній сфері під час викладання навчальної дисципліни «Кримінальне процесуальне право України», а також під час проведення наукових досліджень, присвячених проблематиці кримінального процесуального права (*акт про впровадження у навчальний процес Університету сучасних знань від 18.10.2019*);

— у законотворчій сфері — для удосконалення кримінального процесуального законодавства України щодо процесуального статусу потерпілого в кримінальному провадженні.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним науковим дослідженням автора. Усі сформульовані положення та висновки обґрунтовано на підставі власних досліджень. Для одержання наукових результатів проаналізовано і критично осмислено низку нормативних джерел, наукових досліджень, судову практику, обґрунтував теоретичні положення і запропонував практичні рекомендації, спрямовані на визначення та

удосконалення процесуального статусу потерпілого у кримінальному процесі України. Нові наукові результати отримані дисертантом особисто. У тезах наукової доповіді «Інститут угод про примирення за чинним кримінальним процесуальним кодексом», підготовлених спільно з В. І. Теремецьким, на підставі аналізу сутності інституту угод про примирення запропоновано вдосконалити процедуру укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертації оприлюднено на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Людина і держава — плебсологічний вимір» (м. Київ, 2012 р.); «Теоретичні та практичні проблеми кримінального судочинства» (м. Донецьк, 2012 р.); «Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина» (м. Полтава, 2013 р.); «Черкаські правові читання» (м. Черкаси, 2014 р.); «Інноваційний розвиток і транскордонна безпека: економічні, екологічні, правові та соціокультурні аспекти» (м. Чернігів, 2015 р.).

Публікації. Основні теоретичні висновки й практичні рекомендації, що містяться у дисертації, відображено у 10 наукових публікаціях за темою дослідження: 6 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях (у тому числі одна в іноземному науковому виданні), а також 4 тезах доповідей і наукових повідомлень на наукових конференціях, одна з яких — у співавторстві.

Структура та обсяг дисертації зумовлена метою, завданнями, предметом і логікою дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновки, список використаних джерел (212 найменувань) та додатки. Загальний обсяг дисертації становить 213 сторінок, з них 169 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, визначається зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, мета і задачі, методи дослідження, наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, особливий внесок здобувача, наводяться відомості щодо апробацій та публікацій результатів дисертації

Розділ 1 «Правове положення потерпілого як суб'єкта кримінальних процесуальних правовідносин» складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Концептуальні основи правового положення потерпілого як суб'єкта кримінальних процесуальних правовідносин» проведено історичний аналіз нормативно-правових актів та джерел різних періодів від створення Київської Русі до сьогодення з метою дослідження розвитку інституту потерпілого. На підставі цього аналізу зроблено висновок, що правове положення потерпілого протягом різних історичних періодів значно змінювалося. Тривалий час кримінальний процес мав приватно-позовний

характер, де потерпілий самостійно ініціював поновлення його порушеного права. Згодом проявилися елементи слідчого (інквізиційного) процесу, і слідство по притягненню обвинуваченого до відповідальності іноді розпочиналося не за скаргою потерпілого, а за ініціативою влади. Довгий час потерпіла особа була наділена мінімумом прав для захисту своїх законних інтересів, але у результаті судової реформи 1864 р. потерпілий знов став активним учасником кримінального процесу. Вказано, що в радянський період потерпілий від злочину був самостійним суб'єктом процесу, якщо він брав участь у кримінальній справі як приватний обвинувач або цивільний позивач, але з середини ХХ ст. правовий статус потерпілого поступово змінюється, шляхом розширення його процесуальних прав. Зазначено, що порівняно з Кримінально-процесуальним кодексом України 1960 р., чинний КПК України закріплює значно ширше коло прав потерпілого, що забезпечує реальний захист його законних інтересів.

У роботі проаналізовано поняття потерпілого, викладене у ч. 1 ст. 55 чинного КПК України, та вказано, що цей термін є міжгалузевим, оскільки першочергово він має кримінально-правовий зміст, а вже потім відтворюється у кримінальному процесі та кримінології. Доведено, що потерпілим має бути визнано особу, яка постраждала не лише від кримінального правопорушення (злочину чи кримінального проступку), а й від іншого суспільно небезпечного діяння, яке вчинене не суб'єктом злочину, наприклад, неосудною чи обмежено осудною особою. Посилаючись на норми КПК України, доведено недосконалість певних його положень. Зокрема, вказано, що, незважаючи на те, що у ст. 55 КПК України визначений момент, з якого у потерпілого з'являються права та обов'язки, а саме — з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого, досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що відбувається протягом 24 годин після прийняття заяви, а значить існує проміжок часу, коли особа ще не може скористатися своїми правами потерпілого через відсутність кримінального провадження.

Детально проаналізовано види шкоди, які може зазнати фізична та юридична особа як потерпілий та обґрунтовано, що юридична особа-потерпілий може зазнати не лише майнової, а й немайнової шкоди, котра полягає, наприклад, у приниженні ділової репутації, а також у втратах немайнового характеру, що настали у зв'язку з посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також вчиненням дій, спрямованих на зниження престижу чи підірив довіри до її діяльності. У зв'язку з цим сформульовано авторське визначення терміну «потерпілий».

У підрозділі 1.2 «Процесуальний статус потерпілого в кримінальному судочинстві України» проаналізовано елементи процесуального статусу потерпілого в кримінальному провадженні. Доведено недосконалість положення, передбаченого ч. 6 ст. 55 КПК України, в якій зазначено, що

потерпілим може бути визнано одну особу з числа близьких родичів чи членів сім'ї, яка подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого, а за відповідним клопотанням — потерпілими може бути визнано кілька осіб. При цьому наголошено на тому, що оскільки під питанням залишається те, кого саме з членів сім'ї або близьких родичів визнавати потерпілим, особливо якщо домовленості про те, яку позицію займати в кримінальному провадженні між ними не досягнуто, запропоновано надати дискреційні повноваження органу досудового розслідування, прокурору або суду щодо визнання потерпілим одного з близьких родичів або членів сім'ї постраждалого.

Також вказується на можливість виникнення проблемних ситуацій через недосконалість положень ч. 7 ст. 55 КПК України, де зазначено, що якщо особа не подала заяву про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяву про залучення її до провадження як потерпілого, то слідчий, прокурор, суд має право визнати особу потерпілою лише за її письмової згодою, а за відсутності такої згоди особа може бути залучена до кримінального провадження лише як свідок. Обґрунтовано необхідність надання відповідних повноважень слідчому, прокурору, суду на підставі медичного висновку визнавати особу потерпілою за власною ініціативою, якщо така особа перебуває у довготривалому фізіологічному стані, що унеможлиблює подання нею відповідною заяви, і не має прогнозу на швидке видужання, а заява близькими родичами або членами сім'ї такої особи не подана. Також запропоновано удосконалити чинне законодавство, передбачивши надання безоплатної правової допомоги цій категорії осіб.

Проаналізовано поняття та процесуальний статус заявника і свідка, їхню відмінність від поняття та процесуального статусу потерпілого. Обґрунтовано пропозицію надати заявнику право заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо.

У підрозділі 1.3 «Захист прав потерпілого за міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та практикою Європейського Суду з прав людини» проаналізовано міжнародний досвід в аспекті наявності та ефективності практичних механізмів захисту цих прав, зокрема, право на відшкодування шкоди потерпілому за рахунок держави. Наголошено, що відповідно до ч. 3. ст. 127 КПК України шкода, завдана потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, компенсується йому за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом, при цьому наразі відсутній нормативно-правовий акт, через що відсутня можливість провести відшкодування збитків потерпілому за рахунок державного бюджету. Обґрунтовано необхідність створення спеціального компенсаційного фонду, через який має відшкодовуватися збитків потерпілим від кримінальних правопорушень.

Розділ 2 «Потерпілий як учасник кримінального провадження» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Потерпілий як учасник досудового розслідування» звернено увагу на відсутність в чинному КПК України поняття та переліку приводів і підстав до початку кримінального провадження, у зв'язку з чим запропоновано ввести до чинного КПК України поняття приводів до початку кримінального провадження, до яких слід віднести: заяви або повідомлення підприємств, установ, організацій, посадових осіб, представників влади, громадськості або окремих осіб; повідомлення представників влади, громадськості або окремих осіб, які затримали підозрювану особу на місці вчинення кримінального правопорушення або іншого суспільного небезпечного діяння; явку з повинною; повідомлення, опубліковані в ЗМІ; безпосереднє виявлення органом досудового розслідування, прокурором або судом ознак кримінального правопорушення або іншого суспільно небезпечного діяння тощо.

Наголошено на недосконалої процедури повідомлення слідчим керівника органу прокуратури про початок досудового розслідування через наявність у ч. 6 ст. 214 КПК України абстрактних понять «письмова форма» та «невідкладне повідомлення керівника органу прокуратури про початок досудового розслідування». Цим зумовлена пропозиція визначити обов'язок слідчого невідкладно, але не пізніше 24 годин з моменту внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань повідомляти керівника органу прокуратури про початок досудового розслідування, його підставу та інші відомості, передбачені частиною п'ятою цієї статті шляхом надсилання відповідного рапорту про початок досудового розслідування.

Акцентовано увагу на важливості показань потерпілого для швидкого та ефективного розслідування кримінальних правопорушень, чим обґрунтовано пропозицію передбачити в українському кримінальному процесуальному законодавстві норму, яка визначає давання показань не правом потерпілого, а його обов'язком. Зазначимо, що 82 % опитаних нами слідчих органів Національної поліції України та органів прокуратури України, вказують на необхідність закріплення у законодавстві такого положення, оскільки це позитивно вплине на ефективність вирішення завдань кримінального провадження.

Розглянуто проблемні аспекти, пов'язані з реалізацією права потерпілого на збирання доказів, котре передбачене ст. 93 чинного КПК України. Зокрема, наголошено, що фактично потерпілий не має відповідних інструментів для реалізації цього права самостійно і може збирати докази або шляхом подання відповідного клопотання слідчому або прокурору про здійснення окремих слідчих дій, або шляхом направлення його представником адвокатського запиту. У зв'язку з цим пропонується ввести до ч. 3 ст. 93 КПК України відповідний пункт, який містить поняття «запит потерпілого», аналогічний поняттю «адвокатський запит», а також передбачити порядок подання запиту потерпілого та відповідальність за ненадання інформації на такий запит.

У підрозділі 2.2 «Участь потерпілого в судовому провадженні у суді першої інстанції» проаналізовано співвідношення понять «право на судовий захист» та «право на доступ до правосуддя» та зазначено, що право на доступ до правосуддя є логічним продовженням забезпечення судового захисту, оскільки без доступу до правосуддя судовий захист є неможливим.

Розглянуто питання щодо важливості віднесення потерпілого до сторін кримінального провадження. Це пов'язано з тим, що клопотання про застосування певних заходів забезпечення кримінального провадження, наприклад про тимчасовий доступ до речей і документів, можуть подавати тільки сторони кримінального провадження. Акцентовано увагу на існуванні різних поглядів стосовно визнання потерпілого стороною кримінального провадження, зокрема, у судовій практиці. Так, аналіз ряду ухвал судів різних інстанцій наочно демонструє неоднакове розуміння судьями потерпілого як сторони кримінального провадження. Зроблено висновок, що невизнання потерпілого стороною кримінального провадження порушує принцип змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, що передбачено ст. 22 КПК України. Зазначеним вище обґрунтовано пропозицію внести відповідні зміни до чинного кримінального процесуального законодавства та визнати потерпілого стороною кримінального провадження.

Проаналізовано питання участі потерпілого у підтриманні обвинувачення у суді, у разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення. Наголошено, що підтримання потерпілим обвинувачення у цьому випадку актуалізує питання юридичної допомоги та представництва інтересів потерпілого у судовому засіданні. Вказано, що професійна допомога є вкрай необхідною потерпілому у таких випадках, адже ст. 341 КПК України передбачає, що навіть прокурор, який є фахівцем у галузі права, вирішує питання про зміну, доповнення державного обвинувачення або про відмову від нього не самостійно, а погоджуючи своє рішення з відповідним керівником органу прокуратури. Потерпілому ж, за відсутності у нього представника, доводиться задовольнятися лише роз'ясненням головуючого у судовому засіданні його права підтримувати обвинувачення у раніше пред'явленому обсязі (ч. 3 ст. 338 КПК України), а у разі відмови прокурора від обвинувачення — підтримувати обвинувачення в суді, якщо він висловив на це згоду (ч. 2 ст. 340 КПК України).

У розділі 2.3 «Потерпілий в стадіях судового провадження з перегляду судових рішень» розглянуто особливості участі потерпілого у судових провадженнях з перегляду судових рішень, зокрема, в суді апеляційної та касаційної інстанції, а також за нововиявленими чи виключними обставинами. Наголошено на тому, що призначення апеляційним судом нового розгляду у суді першої інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги має здійснюватися тільки у чітко визначених законом випадках, коли інше рішення не може бути прийнятим. Спираючись на позицію, викладену у рішенні Європейського суду з прав людини «Васильєв проти України», вказано, що

апеляційна інстанція призначена для виправлення помилок суду першої інстанції. Зауважено, що призначення нового розгляду справи у суді першої інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги на вирок суду може зумовити порушення прав учасників процесу, зокрема, в аспекті виконання завдань кримінального провадження, пов'язаних зі швидким, повним та неупередженим розслідуванням та судовим розглядом, що передбачено ст. 2 КПК України.

Проаналізовано особливості перегляду судових рішень у касаційній інстанції, вказано, що одним із практичних питань залишається неможливість касаційного оскарження ухвали апеляційного суду, якою скасовується вирок або ухвала і призначається новий розгляд у суді першої інстанції.

Проаналізовано поняття «межі вимог, заявлених потерпілим у суді першої інстанції» у контексті подання потерпілим касаційної скарги. Наголошено, що за відсутності потерпілого під час судового розгляду у суді першої інстанції і незаявленні ним вимог, потерпілий фактично позбавляється права на касаційне оскарження. Тому запропоновано спиратися не на ті вимоги, що були заявлені потерпілим у суді першої інстанції, а на межі пред'явленого обвинувачення, сформульованого в обвинувальному акті.

Розглянуто особливості перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами. Вказано на певні недосконалості ч. 462 КПК України, якою встановлено вимоги до заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами. Так, подання заяви з порушенням зазначеного у ст. 461 КПК України строку згідно з вимогами ч. 3 ст. 464, ч. 3 ст. 429 КПК України є підставою для її повернення. При цьому важливим є момент, з якого особа дізналася про нововиявлені або виключні обставини, оскільки саме від цієї часової точки розпочинається відрахування строку подання заяви про перегляд судового рішення. Тому запропоновано ввести до чинного КПК України положення, згідно з яким учасники судового провадження, котрі подають таку заяву, мають обґрунтовувати цей аспект та зазначати момент, коли вони одержали відомості про нововиявлені або виключні обставини.

Розділ 3 «Процесуальний статус потерпілого в особливих порядках кримінального провадження» складається з 2 підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Процесуальний статус потерпілого в кримінальному провадженні на підставі угоди про примирення та угоди про визнання винуватості» розглянуто такий спосіб диференціації кримінально-процесуальної форми як її спрощення (кримінальне провадження на підставі угод). Проаналізовано особливості укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим, та зазначено, що цей процес можливо умовно поділити на декілька стадій, зокрема, на: ініціювання угоди про примирення її учасниками та початкову згоду сторін вступити у переговори щодо примирення; узгодження умов угоди про примирення та визнання сторонами цих умов; затвердження угоди про примирення судом.

Зазначено, що у чинному КПК України не має чіткого визначення того, яким чином має проводитися ініціювання укладення угоди про примирення. Це може бути здійснено в усній формі або взагалі така пропозиція може надійти учаснику угоди від третьої особи. Наприклад, якщо адвокат, який здійснює захист підозрюваного чи обвинуваченого, передає інформацію про такий намір свого підзахисного потерпілому. Обґрунтовано доцільність нормативного закріплення положення, яке б визначало, що ініціювання угоди про примирення може бути здійснено у письмовій формі, що слугуватиме додатковим доказом добровільності укладення такої угоди, а також проявом дієвого каяття особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Наголошено на необхідності долучення до процедури укладення угоди про примирення незалежного посередника, який би сприяв порозумінню учасників, координував інтереси кожної зі сторін та допомагав би правильно оформити угоду про примирення, що позитивно вплине на підвищення ефективності цього правового інституту. Вбачається, що його участь буде незамінною саме на стадії, коли відбувається узгодження та визнання сторонами умов угоди про примирення. Зазначимо, що 67% опитаних нами суддів вказали на те, що долучення до процедури укладення угоди про примирення професійного медіатора сприятиме підвищенню якості змісту такої угоди.

Детально проаналізовано міжнародний досвід з медіації як інструменту вирішення конфліктів, зокрема у кримінальному провадженні, розглянуто перспективи розвитку медіації в Україні. Наголошено на необхідності прийняття відповідного нормативно-правового акту, який би регламентував процедуру медіації, визначав процесуальний статус медіатора, а також вимоги до нього. Вказано, що прийняття Закону України «Про медіацію» сприятиме розвитку та поширенню цього правового інституту, а також підвищенню якості укладених угод про примирення та зменшенню кількості ухвал суду про відмову у затвердженні таких угод.

Досліджено роль потерпілого під час укладення угоди про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим. Запропоновано редагувати ч. 4 ст. 469 КПК України, зазначивши, що угода про визнання винуватості може бути укладена не тільки у кримінальних провадженнях, де шкода кримінальним правопорушенням завдана державним чи суспільним інтересам, а й правам та інтересам окремих осіб.

Зазначено, що надання потерпілим згоди на укладення угоди про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим не робить його активним учасником цієї угоди, оскільки він ніяким чином не може вплинути на зміст угоди. Також незрозумілим є те, які правові наслідки для потерпілого випливають з укладення та затвердження угоди про визнання винуватості, адже ч. 2 ст. 473 КПК України містить положення щодо наслідків укладення та затвердження угоди про визнання винуватості лише для прокурора, підозрюваного чи обвинуваченого. Відкритим питанням залишається також наявність у потерпілого права оскаржити вирок, якщо у

цьому кримінальному провадженні було укладено угоду про визнання винуватості за його згодою. Зазначається, що до змісту угоди про визнання винуватості мають бути включені елементи угоди про примирення, зокрема, в ній мають бути зазначені: розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням потерпілому, строк її відшкодування чи перелік дій, не пов'язаних з відшкодуванням шкоди, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язані вчинити на користь потерпілого, строк їх вчинення тощо.

У підрозділі 3.2 «Процесуальний статус потерпілого в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення» розглянуто сутність приватного обвинувачення та проведено історичний дискурс окресленої дефініції. Надано авторське бачення етапів розвитку інституту приватного обвинувачення. Аналізуючи різні підходи до визначення поняття приватного обвинувачення, найбільш доцільним є визначення приватного обвинувачення як особливої форми провадження, що характеризується певними ознаками, зокрема, фактом завданої шкоди, наявністю заяви та особливим статусом потерпілого, визначеного нормами чинного КПК України.

Запропоноване визначення відрізняється від існуючих наявністю взаємозв'язку із системою проваджень (підкреслення того факту, що приватне провадження виступає формою), зазначенням головного нормативного підґрунтя, а також виокремленням ключових характеристик приватного провадження. Уявляється, що таке визначення є комплексним та в остаточному сприятиме усуненню певної теоретичної плутанини в трактуванні поняття приватного обвинувачення.

Наголошено на особливому статусі потерпілого в кримінальному провадженні у формі провадження. Так, приватне обвинувачення в обов'язковому порядку передбачає необхідність волевиявлення потерпілого від конкретно визначеної категорії кримінальних правопорушень на подальшу реалізацію кримінального провадження кримінально-процесуальними засобами. Отже, заява (повідомлення) потерпілого, як правило, є єдиним законним приводом для початку кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.

Специфічним у кримінальних провадженнях у формі приватного обвинувачення є те, що відповідно до ч. 1 ст. 92 КПК України обов'язок доказування обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (ст. 91 КПК України), крім обов'язку доказування належності та допустимості доказів, даних щодо розміру процесуальних витрат та обставин, які характеризують обвинуваченого, покладається на слідчого, прокурора та, в установлених КПК України випадках, — на потерпілого.

ВИСНОВКИ

У дисертації на підставі положень загальної теорії кримінального процесу, чинного кримінального процесуального законодавства, міжнародних правових актів та судової практики вирішено нове наукове завдання, пов'язане

з комплексним вивченням проблем участі потерпілого як суб'єкта кримінальних процесуальних правовідносин, визначенням та науковим обґрунтуванням комплексу пропозицій, спрямованих на вдосконалення кримінального процесуального законодавства України і правозастосовної практики.

Одержані наукові результати дали змогу сформулювати низку висновків і пропозицій, що мають теоретичне і практичне значення. До основних із них віднесено такі:

1. Визначено, що потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової шкоди та (або) немайнової шкоди.

2. Встановлено вичерпний перелік випадків, у яких слідчий, прокурор, суд мають право визнавати особу потерпілою без подання нею відповідної заяви або письмової згоди про визнання її потерпілою та обґрунтовано доцільність викладення ч. 7 ст. 55 КПК України у такій редакції: «Якщо внаслідок кримінального правопорушення або іншого суспільно небезпечного діяння особа перебуває у довготривалому фізіологічному стані, що унеможлиблює подання нею відповідною заяви, і не має прогнозу на швидке видужання, а заява близькими родичами або членами сім'ї такої особи не подана, медичний консиліум у складі не менше трьох працівників видає письмовий медичний висновок, на підставі якого слідчий, прокурор, суд визнають особу потерпілою за власною ініціативою».

3. Доведено необхідність прийняти відповідний закон, який регламентуватиме відшкодування потерпілому шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення за рахунок Державного бюджету, що прямо передбачено ч. 3. ст. 127 чинного КПК України, відповідно до якої шкода, завдана потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, компенсується йому за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом. При цьому важливим положенням закону про відшкодування шкоди потерпілому за рахунок Державного бюджету має бути вичерпний перелік підстав, згідно з якими відшкодування здійснюється саме державою.

Крім того, враховуючи протиріччя, що впливають зі змісту положення ч. 1 ст. 1177 ЦК України, згідно з яким шкода відшкодовується лише потерпілому — фізичній особі, та ст. 55 КПК України, де зазначено, що потерпілим у кримінальному провадженні може бути і юридична особа, запропоновано внести відповідні зміни до ч. 1 ст. 1177 ЦК України та викласти її у наступній редакції: «Шкода, завдана фізичній або юридичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення або іншого суспільно небезпечного діяння, відшкодовується відповідно до закону».

4. Обґрунтовано доцільність передбачити в чинному КПК України давання показань як обов'язок потерпілого, а не як його право, а також

включити потерпілого до переліку суб'єктів злочину, передбаченого ч. 1 ст. 385 КК України.

Враховуючи положення ст. 93 чинного КПК України, яким регламентовано право потерпілого на збирання доказів, внести до п. 3 ч. 3 ст. 93 КПК України поняття «запит потерпілого», що є аналогічним поняттю «адвокатський запит», а також передбачити у КПК України норму, що встановлює відповідальність за ненадання запитуваної інформації потерпілому. Положення слід викласти в аналогічній до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» редакції: «Відмова в наданні інформації на запит потерпілого, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, тягнуть за собою відповідальність, встановлену законом, крім випадків відмови в наданні інформації з обмеженим доступом». Крім цього, доповнити Кодекс України про адміністративні правопорушення відповідною статтею.

5. Доведено необхідність визначити потерпілого стороною кримінального провадження та запропоновано внести відповідні зміни до чинного КПК України, передбачивши, що представник та законний представник також відносяться до сторони кримінального провадження.

6. Змінено підхід до окремих аспектів формулювання касаційної скарги потерпілим та внести зміни до п. 7 ч. 1 ст. 425 КПК України, згідно з якими касаційну скаргу мають право подати потерпілий або його законний представник чи представник — у частині, що стосується інтересів потерпілого, але в межах пред'явленого обвинувачення, сформульованого в обвинувальному акті.

Удосконалено вимоги до заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами та запропоновано доповнити ч. 2 ст. 426 КПК України відповідним пунктом, згідно з яким у вказаній заяві має зазначатися дата одержання відомостей про ці обставини.

7. Запропоновано передбачити у чинному КПК України положення, в якому зазначити, що ініціювання угоди про примирення має здійснюватися у письмовій формі, а також прийняти окремий нормативно-правовий акт, який би визначав правові засади та порядок проведення медіації в Україні, зокрема в кримінальному провадженні, а після прийняття такого нормативно-правового акта внести відповідні зміни до КПК України.

Враховуючи недосконалість норм чинного КПК України, що регулюють участь потерпілого при укладенні угоди про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим, передбачити включення до змісту угоди про визнання винуватості елементів угоди про примирення, зокрема в контексті визначення розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням потерпілому, строку її відшкодування чи переліку дій, не пов'язаних з відшкодуванням шкоди, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язані вчинити на користь потерпілого, строку їх вчинення тощо.

8. Зазначено, що потерпілий як учасник кримінального провадження у формі приватного обвинувачення наділений особливими функціями, що

обумовлює специфіку такого провадження, яка полягає, зокрема, у двох особливостях: кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення може розпочатися лише за волевиявлення потерпілого у вигляді подання ним відповідної заяви про вчинення кримінального правопорушення; закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення можливе лише за відмови потерпілого або його представника від обвинувачення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Осінська О. М. Історико-правові аспекти розвитку інституту потерпілого у кримінальному процесі України. *Часопис академії адвокатури*. 2014. Том 7. № 3 (24). С. 74–80.

2. Осінська О. М. Особливості процесуального статусу заявника та свідка в кримінальному процесі України. *Право і безпека*. 2016. № 4 (63). С. 71–75.

3. Осінська О. М. Проблемні питання набуття особою процесуального статусу потерпілого в кримінальному процесі України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4 (75). С. 96–101.

4. Осінська О. М. Право потерпілого на збір доказів під час досудового розслідування. *Судова апеляція*. 2017. № 1 (46). С. 43–49.

5. Осінська О. М. Особливості ініціювання укладення угоди про примирення. *Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України*. 2017. № 2. С. 46–50.

6. Осинская О. Н. Международный опыт по компенсации вреда потерпевшим от преступлений за счет государства. *Leges si Viata*. 2017. № 7/2 (307). С. 92–96.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Осінська О. М., Теремецький В. І. Інститут угод про примирення за чинним кримінальним процесуальним кодексом // *Людина і держава — плембологічний вимір*. П'ята (ювілейна) Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 жовтня 2012 р.): Матеріали доповідей і виступів. К. : ВПЦ «Київський університет», 2013. Вип. 5. С. 437–440.

8. Осінська О. М. Потерпілий як учасник досудового провадження // *Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина* : Зб. тез наук. доповідей і повідомл. II Міжнар. наук.-практ. конф. (6 грудня 2013 р., м. Полтава). Х. : Право, 2013. С. 507–509.

9. Осінська О. М. Проблемні питання забезпечення прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному процесі України // *Черкаські правові читання* : збірник тез та матеріалів учасників (м. Черкаси, 27 листопада 2014 р.) Черкаси : КП ЧІБС УБС НБУ, 2014. С. 81–83.

10. Осінська О. М. Давання показань потерпілим: право чи обов'язок // *Інноваційний розвиток і транскордонна безпека: економічні, екологічні, правові та соціокультурні аспекти*. IV Міжнародна науково-практична конференція

студентів і молодих учених (м. Чернігів, 21 грудня 2015 р.). Збірник матеріалів конференції : ЧНТУ. Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2015. С. 763–764.

АНОТАЦІЯ

Осінська О. М. Потерпілий як суб'єкт кримінальних процесуальних правовідносин. — *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». — Приватний вищий навчальний заклад «Університет сучасних знань», Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса Міністерства юстиції України. — Харків, 2019.

Дисертація присвячена системному дослідженню проблем участі потерпілого як суб'єкта кримінальних процесуальних правовідносин у кримінальному провадженні. Узагальнено зарубіжний досвід захисту прав потерпілого від кримінального правопорушення, зокрема, щодо відшкодування йому шкоди.

Проаналізовано значення та поняття «потерпілий», надане нове його визначення, а також удосконалено процедуру визнання особи потерпілою. Досліджено особливості процесуального статусу потерпілого як учасника досудового розслідування, судового провадження, а також проваджень з перегляду судових рішень.

Охарактеризовано підстави, умови та особливості укладення угоди про примирення, а також угоди про визнання винуватості за участі потерпілого. Розроблено пропозиції з удосконалення механізму реалізації потерпілим його прав. Окреслено основні недоліки та прогалини, які перешкоджають ефективному захисту прав потерпілого в умовах змагальності сторін. Одержані в результаті проведеного дисертаційного дослідження результати дозволили сформулювати низку висновків і пропозицій, які мають як теоретичне, так і законодавче та практичне значення.

Ключові слова: кримінальне провадження, потерпілий, сторони кримінального провадження, процесуальний статус, досудове розслідування, угода про примирення, угода про визнання винуватості, приватне обвинувачення.

АННОТАЦИЯ

Осинская О. Н. Потерпевший как субъект уголовных процессуальных правоотношений. — *Квалификационная научная работа на правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность». — Частное высшее учебное заведение «Университет современных знаний», Харьковский научно-

исследовательский институт судебных экспертиз им. Засл. проф. Н. С. Бокариуса Министерства юстиции Украины. — Харьков, 2019.

Диссертация посвящена системному исследованию проблем участия потерпевшего как субъекта уголовных процессуальных правоотношений в уголовном процессе Украины. На базе положений теории уголовного процесса, международных правовых актов, действующего Уголовного процессуального кодекса Украины и результатов анализа судебной практики определено процессуальное положение потерпевшего во время досудебного расследования, судопроизводства, производства по пересмотру судебных решений, а также в особенных порядках уголовного производства.

Проведен детальный исторический анализ нормативно-правовых актов, регулирующих правовое положение потерпевшего, а также проанализировано значение и понятие потерпевшего в современном уголовном процессе Украины. Предложено новое определение потерпевшего, которое предусматривает, что потерпевшим может быть физическое и юридическое лицо, которому причинен вред не только уголовным правонарушением, но и другим общественно опасным деянием. Также обоснована позиция, согласно которой юридическому лицу может быть нанесен как имущественный, так и неимущественный вред. Также обобщен зарубежный опыт защиты прав потерпевшего от уголовного преступления, в частности, в аспекте возмещения ему вреда за счет государственного бюджета.

Исследованы особенности процессуального статуса потерпевшего, а также его отличия от процессуальных статусов свидетеля и заявителя. Также рассмотрены отдельные права потерпевшего в уголовном процессе, а также проблемы, которые возникают во время их реализации на практике. Проанализировано право потерпевшего на собирание доказательств, а также трудности, с которыми он может столкнуться во время реализации этого права. Усовершенствован механизм реализации права на собирание доказательств путем внедрения в Уголовный процессуальный кодекс Украины понятия «запрос потерпевшего». Предложено перевести дачу показаний потерпевшим из категории его прав в категорию обязанностей, что обосновано важностью его показаний для выполнения задач уголовного производства.

Также внимание уделено вопросу о признании потерпевшего стороной уголовного производства с целью расширения его прав. Рассмотрены особенности участия потерпевшего в судебном производстве, а также в стадиях пересмотра судебных решений как в апелляционной и кассационной инстанции, так и в связи с вновь открывшимися или исключительными обстоятельствами. Выявлен ряд проблем, существующих на этой стадии, предложены пути их решения.

Раскрыта сущность упрощения уголовно-процессуальной формы, а также проанализирован институт соглашений, в котором может быть задействован потерпевший, в том числе: соглашение о примирении между потерпевшим и подозреваемым или обвиняемым, а также соглашение о признании вины между прокурором и подозреваемым или обвиняемым.

Отмечено, что принятие соответствующего закона Украины и закрепление в нем медиации как инструмента альтернативного разрешения споров, в том числе и в уголовном производстве, позволит эффективнее заключать соглашения о примирении. Также проанализирована роль потерпевшего в заключении соглашения о признании виновности. Сформулированы авторские предложения по совершенствованию этой процедуры, в том числе в аспекте включения в содержание соглашения о признании виновности элементов соглашения о примирении.

Доказано, что действующий Уголовный процессуальный кодекс Украины неполно урегулировал права и обязанности потерпевшего на всех стадиях уголовного производства. В нем есть и другие существенные пробелы и несовершенства, которые значительно усложняют реализацию потерпевшим своих прав в условиях состязательности сторон, что требует, как внесения изменений и дополнений к этому кодифицированному закону, так и усиления научных исследований по обозначенной проблематике. Полученные в результате проведенного диссертационного исследования результаты позволили сформулировать ряд выводов и предложений, которые имеют как теоретическое, так и законодательное и практическое значение.

Ключевые слова: уголовное производство, потерпевший, стороны уголовного производства, процессуальный статус, досудебное расследование, соглашение о примирении, соглашение о признании вины, частное обвинение.

SUMMARY

Osinska O. M. The victim as a subject of criminal procedural relations — *Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.*

Dissertation for the degree of *Candidate of Sciences in Law* according to the academic specialization: 12.00.09 "Criminal Process and Criminalistics; Forensic Examination, Operational Search Activity". — Private Higher Education Institution "University of Modern Knowledge", Hon. Prof. M. S. Bokarius Kharkiv Research Institute of Forensic Examinations of the Ministry of Justice of Ukraine. — Kharkiv, 2019.

The dissertation is devoted to the systematic investigation of the problems of the victim's participation as a subject of criminal procedural legal relations in criminal proceedings. Foreign experience of protection of the rights of the victim from a criminal offense, in particular, in compensation of his harm is generalized.

The meaning and concept of the victim are analyzed, a new definition is given, and the procedure for recognizing the victim is improved. The peculiarities of the procedural status of the victim as a participant in pre-trial investigation, court proceedings, as well as court review proceedings are investigated.

The grounds, conditions and peculiarities of concluding a reconciliation agreement, as well as a plea agreement with the victim's participation are described. Proposals have been developed to improve the mechanism for the exercise of victims' rights. The main disadvantages and gaps that impede the effective protection of the

victim's rights in the conditions of parties' competitiveness are outlined. The results of the dissertation research made it possible to formulate a number of conclusions and proposals that have both theoretical and legislative and practical significance.

Keywords: criminal proceedings, victim, parties to criminal proceedings, procedural status, pre-trial investigation, reconciliation agreement, plea agreement, private prosecution.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук
А. В. Лубенцов

Підписано до друку 15.11.2019. Папір офсетний. Друк офсетний.
Формат 60×90/16. Умов. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим.
Видавець і виготовлювач – Видавництво «Константа»,
Харківська область, м. Харків, вул. Космічна, 26
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №376 від 22.01.2001